

TORNAI JÓZSEF

Anyanyelvünk (amit egy öreg költő gondol)

ki nem érti (nem tudja?), hogyan keletkezhet élő az élettelenből, megfeledekzik a gyökér szerepéről. A gyökér az a különleges, furcsa szerve a növénynek, amely a két világot összekapcsolja: a talaj szerves és szervetlen részeit a sejtekkel egyesíti. Ugyanez történik a beszéd és a gondolat: anyagi és szellemi között, míg a hangot lélekké, érzéssé, kifejezéssé változtatjuk. A spirituálisat (szó) fizikaivá (hallássá, látássá) formáljuk, és megfordítva. Agy és elme között olyan magától értetődő ez a cserekereskedelem, hogy gyakorlatban észre se vesszük, hacsak valami meg nem zavarja.

Az ember ezt az oda-vissza folyamatot az anyanyelvén tudja legjobban mozgásban tartani.

A csecsemő, a kisgyerek agya fejlődés közben köti össze a szavakat, mondatokat, azaz a dolgokat és jelentésüket. Ez a fejlődés és a beszéd föltételezi egymást (ezért nem lehet majmok elrabolta újszülötteket – ha megtalálják – felnőtt korban épelméjűvé nevelni). Gyerek- és kamaszkorban ezért úgy tűnik, mintha szó és fogalom, tárgy és megnevezés azonos volna. Pedig ez a modern nyelvi elméletek legnagyobb problémája. Vagyis: valóságos képet alkothatunk-e beszéd segítségével a világ dolgairól?

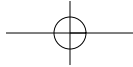
A modern nyelvfilozófia számára (nem sorolom itt most számtalan képviselőjét) ez a legkritikusabb kérdés. Két tartományról van szó, és nem elég elismerni ezt (vagy tagadni!), de a kettő viszonyát is tisztázni kellene (kell?), amilyen, olyan eredménnyel.

Évek óta ez foglalkoztat engem is.

A nyelv és a vers (a versírás) együttélésének módja. Egyáltalán a lehetősége. Ami gyerekként nyilvánvalónak látszott, az évek múlásával annál kérdésesebbé vált. Szüleimtől, tanítóimtól megtanultam az anyanyelvemet használni abban a hitben, hogy ez valami időtlen, sőt szilárd, kikezdzhetetlen tünemény.

Végleges építménynek láttam a nyelv létét: még az sem tűnt föl, mennyire más Balassi, Csokonai, a XIX. század nagy költőinek és prózáíróinak nyelvhasználata. A nyelvkincs változása, gazdagodása és satnyulása vagy a különféle múlt idők eltűnése, hogy csak egyetlen, a közvetlen, befejezett múltbeli ige maradjon életben. Azt se vettem jó ideig észre: jövő idő képzőnket fölváltotta a nyugati típusú segédige használata. Pedig milyen szép volt még a Kis-Alföldön, nagybátyámék tanyáján ezt hallani: menendek, amondó vagyok és a többi.

Kiderült: nem egy évezredes épület, hanem egy sebes vagy lassú folyó partján állók. A nyelv elhagy, vagy múltbeli kutatásokra kényszerít a nyelvújítás előtti erős

ízeivel. Egy idő után a *Bibliát*, Zrínyit, Bornemisza és Pázmány Pétert, Balassit, Gyöngyösit, Baróti Szabó Dávidot olvasnom a legnagyobb izgalom volt. Petőfi, Arany már a saját időbeli költészetnek tetszett. Pedig nem volt az.

Egy példa. Arany írt egy nagyon fájdalmas és szép verset megmagyarázhatatlanul eltűnt barátja, a nagy forradalmár emlékére. Az *Emlények* mindig csodálkozásra késztetett. Nemcsak az Aranytól szokatlanul kitárulkozó érzelem, hanem az efféle tökéletes megformálás miatt is:

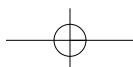
*Majd elragadja tőlem
A már adott reményt,
Majd, amidőn elillant,
Távolról visszacsillant
Még egy csalóka fényt.*

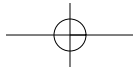
Csakhogy egyre jobban dühített: nem tudom, mit jelent a vers címe. Mint, gondolom, sokan mások is, az emlékek régebbi változatának tartottam. A szó töve mindenkit erre készítet. De nincs ilyen szavunk, hogy *emlény*. Értelmező szótáraink nem adtak magyarázatot. Végül megnéztem egy XIX. századi magyar–angol szótárt, és ott megtaláltam: az emlény valamikor (nyelvújítási kísérlet?) „forget-me-not”-ot, azaz *nefelejcsét* jelentett. Tehát virágnév és nem fogalom. Az *emlények* alulmaradt a nyilván német *Vergissmeinnicht* szó szerinti magyarázatával szemben.

Ezzel az egyszerű szófejtéssel már mélyen benne voltam a nyelvi meg-nem-maradás, a változás, az újítás, az új és a régi küzdelmének a közepében.

Annak a fokozatos fölismérésébe is, ami a mesterség titka: mikor, mit, mennyit lehet fölhasználni a már meglevőből, a szabályosból, és mennyire szabad (kell) túllépni rajta. Flaubert a „mot juste” (pontos szó) elérését tartotta a próza csúcának. Azt hiszem, igaza van, ha ezt kiegészítem a precíz mondat többletével. Versben magasabb a követelmény: a vers a nyelvi létezés közvetlen módja. Prózában kesztyűn át döf idegeimbe a tüske, versben a csupasz húsba. És ez villám, nem csupán „információ”. Más egy lött sebet látni, és más lött sebbel földre bukni. A vers olyan, mintha kőbe harapnánk – kerestem a lehetetlen meghatározást évtizedekkel ezelőtt. Weöres szerint a költészetnek a gerincvelőt kell megborzongatnia. Baudelaire azt mondja: a különös, a bizarr, az új, a szokatlan a modernség lényege. Valami, ami meglepetés az idegeknek. Mindebből az derül ki: lét és nyelv ilyen erősségű egymásra tapadását tanult nyelven nem érhetem el. Ez minden fordítási kísérlet hiábavalóságának az oka. Az idegen nyelvben a költő, a legjobb is, csak utánozóművész lehet.

A nyelv és a tudat között csupán egészen vékony rétegű racionalitás közvetít. Hosszú pályám tapasztalata az, hogy az *élmény* valóban csak a fölszín, a bőr védekező válasza az ütésre, amely kívülről vagy belülről csattan. Mire? A költőre, az emberre, az énre, a személyiségre, valami meghatározhatatlanra, ami-aki aztán leírja az első sugallatos sorokat? Vagy vár, várakozik, mint a szerelmes az órakat, netán éveket késlekedő hűtlenére?

Ronald Botrall jól tudta ezt:

*De a bíjt lepke vár, éveket szendereg, amíg
beporozza a holdfényliliomot,
s a türelmes fül meghallja a halott
házban, végül, egy újszülött hangjait.*

„Holdfényliliom”, ez az, amit a költő nyelvére akar venni. Sikerülhet ez? Huszonöt-harminc évvel ezelőtt azt hittem: nem erről a sehol se létező, nem látható, nem hallgatható meséről van szó. Az ember kulturális helyzetének, a mindig újat hozó, de meg nem kerülhető korszellemnek tulajdonítottam a verseimet. Mintha régi és új ellentétéről kiszakadhatna a megfelelő szó, mondat, metafora, paradoxon. Azt írtam: tudunk rakétát csinálni, és teljesen archaikus lények vagyunk. Ez a sorsom: modern vagyok és ősi.

Ezzel nem mentem le a térképről.

Történelem is van, evolúció is van. És ennek a kettőnek az ellenkezője is igaz: egymás mellett élhetnek korszakok. Semmi sem tűnik el nyomtalanul, ami megvolt. Nem lehet fejezeteket ponttal lezárni, mint egy könyvben.

A körülmények és az időnek megvan a helye, szerepe a nyelvben. Nem elég törekedni a korszerűsége, ahogyan ezt a '60-'70-es években mi, költők gondoltuk. Az impresszionizmus, a szürrealizmus és a dadaizmus vagy a hermetikus és az imaginista iskola szülhetett nagy műveket s főként teóriákat. Nálunk vagy/és általában ráébredhettek lírikusok, regényírók arra is, mit jelent az embernek a folklór, a népzene és a népköltészet legtokéletesebb példáiban a művészet. Arra, hogy ezekben forma és jelentés a személyes-személytelen Énből a tudatalattiból tör föl. Arra, hogy ezzel az *abszolút* kirobbanással nem lehet versenyezni.

Mi tehát az én sokéves tapasztalatom az anyanyelvről?

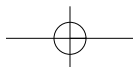
Az, hogy végtelen. Mélységben-magasságban, sík kiterjedésben is bejárhatatlan.

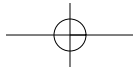
„Nem az énekes szüli a dalt, a dal szüli énekesét” – ki volt az, aki pontosan érthette ezt a megfordítást az első és a második világháború előtt, a totális diktatúrák és a hidegháború előtt? Freud, Jung, Adler, Szondi és a többi mélypszichológiát kutató tudós előtt? Mielőtt olvasta volna Jung szigorú kijelentését: „Mindnyáján kollektív tudatalattink hatalma alatt állunk.”

Rendben van, hogy egy számunkra ismeretlen kanadai francia költő mottója: „Minden költészet az anyanyelvünk iránt érzett szerelem története.”

De akkor ennek a szenvedélynek az irracionálisát nem lehet fájdalmasabban megragadni. Rilke megsejtette ezt. A *Malte Laurids Brigge feljegyzéseiben* bevallja: „A művészetben az az iszonyú, hogy minél mélyebben elmerülünk benne, annál jobban kötelez a legnagyobbra, a csaknem lehetetlenre.” Ennek okát nem tudta, annál nyilvánvalóbbnak tartotta.

Minden valódi, ősi energia, amely a nyelvet, a látást, a hallást, a tapintást, az előérzetet, a jóslatszerű kijelentést verssé, művészetté teszi, a hártánál is vékonyabb (vagy éppen vastagabb?) fal átszakadása idézi elő. Nappali tudatomat ez vá-

lasztja el az éjszakaitól. Az utóbbiban vannak a formák és a mágikus rétegek. Mi a legerősebb a kollektív vagy az egyéni tudatalattiban? Az emberi nem mitikus hajtóereje, elsőként a megmaradási és a szexuális ösztön, a libidó. A harmadik a hatalmi szomj, a hatalomra törő akarat, a Nietzsche-féle „Wille zur Macht”. Ha ezek napfényre jutnak, szinte megkülönböztethetetlenek egymástól. A lét szikla-alapját alkotják, nincs korlátjuk, amorálisak, mint a szerelem és a gyilkolás indultata. Igazság, tévedés, jó és rossz egyetlen hullámmá csapódnak össze benne. Európában Faust mítosza leplezi le ezt a legszélsőségesebben: a művésznek, a tudós-nak, a szellem emberének – szándéka ellenére is – szerződést kell kötnie, le kell merülnie a mélység zűrzavarába, hogy a teremtés-pusztítás energiáit megkaparint-hassa, és élhessen velük.

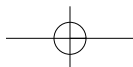
Ez rejlik a nagy, a legtökéletesebb versek, művek mögött. Weöres közvetlenül a szemembe vágja ezt a „esztétikát”:

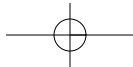
*Irtózz minden javulástól:
tudod, mi rejlik mögötte.
Irtózz minden élvezettől:
tudod, mi rejlik mögötte.
Irtózz minden törvénytől:
tudod, mi rejlik mögötte.*

Nem hiszem, hogy a nagy vers, a jó vers minden szava, képe, hasonlata, sugallata ennyire mélyről támad föl az értelmünk ellen. Vannak szünetek, „síkföldibb” tájak, részletek is benne. A lángot ezek azonban nem hogy kioltanák: vakítóbbá teszik. A nagy mű végül is az őseredeti energia cikázása, tánca a lét és a nemlét között. Ezért nyugózik le, varázsol csodálkozó, glóriás fejű halandót időtlenné. Bárki meggyőződhet ennek a hatásnak az okáról, ha a világlíra nagy pillanatainak eredményeit fordításban látja. Akár anyanyelvünkről idegenre, akár fordítva hasonlítva össze a másodlagos megoldást az eredetivel, ugyanazt érzem, ugyanaz a csatlódásom. Általában büszkék vagyunk legkiválóbb műfordítóink vívmányaira, méltán. De majdnem mindig kiábrándító volt számomra, ha az angol, francia vagy a német mintához hozzájutottam. Ilyenkor aztán csakugyan beleütköztem a mágiába, a lehetetlenbe, az Arany-leírta „egy perc tiéd, egy perc, az isteni”-ben.

Nem azt mondom: a mesterségbeli tudás, a nyelv testvéri volta nem kell a csúcsra jutáshoz. Ha nem volnék nyolcvanéves, talán elkövethetném ezt a tévedést. A szakma kötelez, a szakma a legjobb sugó, mindenés és főleg: kritikus.

De minden, ami költészet az „amonnan” jön, a „túlsó partról”, ahogy Szabó Lőrinc elnevezte. Ámuldozásomat mindig az okozta, hogy egy-egy újonnan írt versem mindig, de mondjuk, sokáig, akár évekig (volt olyan is, amit tíz, húsz-harminc év után „találtam” telibe) aggasztott a pontatlanságaival. Reggel átnézed az előző napi darabot, és két-három helyen javítasz rajta, aztán már csak egy jelző, egy ige, egy fogalom nem illik a helyére. Jobbat írsz, másnap még jobbat, és így szó szerint: a végtelenségig. Valahol abbahagyod, mert megőrülsz anyanyelved

kozmoszától. Ott nincs utolsó csillag, galaxis, neutronhalmaz. Ezt nem lehet elhinni, ez mítosz, ez titok, akár téboly.

A tébolyra megvannak a bizonyítékaim. Csak néhányat említek: *A vén cigányt*, az *Előszót*, *Az embereket*, az *Ábrándot*, Petőfitől az *Egy gondolatot*, Illyéstől az *Egy mondatot*, Juhásztól a *Cantata profánát*; Adyától (nem is sorolom föl!), és Pilsinszkytól és Nagy Lászlótól hányat? Weörestől, József Attilától, Szabó Lőrincetől, Csanádi Imrétől melyiket idézzem meg? És Balassi vagy Csokonai, sőt Berzsenyi, aki talán a legnagyobb kiszolgáltatottja a pillanatnyi örületnek? De még az olyanok is, mint Vajda (*Húsz év múlva*), Juhász Gyula (*Milyen volt székesége...*), Dsida a *Psalms hungaricusával*:

*Fáj a földnek és fáj a napnak
s a mindenségnek fáj dalom,
de aki nem volt még magyar,
nem tudja, mi a fájdalom!*

A költő az anyanyelv „szentegyházában” áll, ahogy Petőfi írta.

És az emberek? Azok a Vörösmarty-féle „emberek”?

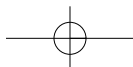
A legtöbben csak „használgák” a nyelvet, mint a cipőjüket, kanalukat, autójukat, feleségüket, férjüket! Mért várod az emberektől, hogy költők legyenek (vagy legalább a hívőik)? Mióta figyelem: szájukban, írásukban, beszédükben (kezükben?) a nyelv csak ribanc, prostituált, akivel mindent meg lehet csinálni: senkinek sem tartoznak elszámolni a vele töltött ágyjelenetekről. Ott vetkőztetik, alázzák, tépik, cserélgetik, szégyenítik, ahol tudják!

Téhetetlenek vagyunk ezzel a blaszfémiával szemben. Téhetetlenek vagyunk? Költészettel is lehet forradalmat kezdeni, állítja barátom. Csakugyan: 1955-ben Nagy Lászlóval, Juhász Ferencsel és másokkal, az ő verseikkel így történt nálunk.

Azóta, hogy a totális emberellenesség csúfot vallott, civilizációs váltás következett be. Nem az, amire számítottunk: szabadság és alkotás. Amerika fertőzésével Nyugat-Európán is átsöpört az „új szellem”. A francia forradalom jelszavaiból egyet hagytak meg: a kulturális egyenlőséget. A nyelvtelen lektúrszerző éppolyan zseni, mint egy nagy költő vagy regényíró. „Le az elitkultúrával! Szórakozz!”, üvöltik a televízió képernyőről a nagybetűk.

Sose tudtam csak szórakozni, most meg, hogy a szórakoztatás élére odaálltak a keleti és a nyugati vagy az ázsiai politikusok, végképp le kell lepleznem azt a hipnózist, melyet a nyelv kifordításával művelnek.

Megfigyelted, barátom, hogy a Nagy Fordulat óta amerikaiak, angolok, dél-amerikaiak, kínaiak, közel-keletiek, arabok és nem arabok éppúgy fonákjáról használják a nyelvet, mint uralmuk idején az oroszok és hazai rendőrökütyáik egykor? Milyen naiv volt Orwell: azt hitte (ha igazam van), hogy az 1984-ben vázolt *Újbeszéd* leleplezésével megölheti a kommunista-náci ortvátadást a szavak ellen. Szó sincs ilyesmiről! Mi, költők hányingerral küzdve látjuk: a háború megint béke lett, a leszerelés megint új fegyverkezés, a párbeszéd, az egymás megismerése előítéle-

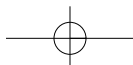
tek újjászületése, az erősebb megint az igazság anyyala, a gyöngébb megint a bűnös. Az indiai ahimsza (erőszak-nélküliség) buddhisták és keresztények legyilkolása, házaiknak fölvetése, a muszlin szent harcosok terroristák, a pápa az emberiség jóságáról és szeretetéről szónokol, az ökumenikus gyűléseken megértésnek mondják ortodoxok, katolikusok és protestánsok egymás iránti ellenérzéseiket és gyanakvásaikat.

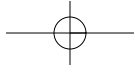
A hazai tömegtájékoztatói eszközökben, újságokban, rádióban, televízióban olyan összetett mondatokat használnak politikusok, szakértők, hithirdetők, bankárok, melyeket akárhogy figyelem, nem értek.

És ami még ennél is közvetlenül fájóbb: anyanyelvünk használóinak henyesége, hanyagsága, egészséges beszédösztönük megromlása. Már szinte senki sem egyezteteti a birtokost a birtokával: az elítélteknek nem volt *módja* védekezni, nincs többé különbség a *végett* és *miatt* között, cél szavunk elveszett, csak *célkitűzésünk* van, a magyar ember(!) ma már hamis látszatot *tesz*, úgymond emeli ki, az azt mondja helyett, az eredmények szerinte önmagáért beszélnek, valami *felelős* az okozza helyett, „a gepárd éles látásának előnyét *kamatoztatja*”, szép az is, hogy: „ezért *történhetett* meg ez a helyzet”, vagy a „kiherélte bennem a nőt”, van, aki nagy hangsúlyt *fordít* valamire, „a fagy kegyelemdőfést okozott a gyümölcsösökben”, „lélekjelenlétét nem kímélve kimentette a sebesülteket”, „az első a prioritási sorrendben”, „a németeknek kellett jobban csipkednie magát”, „van a játékosokban annyi hiúsági kérdés”, „ebből egyfajta borotva élen való táncolás fakad”, „ennek folyamodványaként Magyarország belép a paktumba”, „Coldrexxszel vágunk vissza az influenza ellen”, „a szerzők közös talajból merítettek”, „a két forrás nem teljesítette faladatait”, „ha tovább tudnánk vinni ezt a területet”, „1956-ban Magyarország ütötte az első koporsószőget a Szovjetunió hajójába. És el is süllyedt” (ez, azt hiszem, csúcs, ez remeklés!), „a Gobi sivatagban egyfajta vörös homok található”, „legfőbb célkitűzésünk az volt, hogy megduplázzni a jövedelmet”.

Ebben a mondatszerkezetben már a nyelvtant támadja meg az „erőszakmentes” angol, amikor főnévi igenevet találok benne a magyarban kötelező felszólítómód helyett. Régóta méltatlankodom már a kiirthatatlan szörnyszülött, a „fölkelők ellenőrzésük alá vették a várost” (ez még az eredeti angolnak sem felel meg. Egyszerűen úgy szól a hír, hogy a fölkelők elfoglalták a várost). Fájdalmas anglicizmus a „lefedí” elterjedése is. Azt mondják, írják zszurnalisták, politikusok: „A párt szervezeteinek száma lefedí az egész megyét.” Már nem tudnak magyarul gondolkodni sem, ezért használják, mint az angolok, ilyen esetben a *to cover* (lefedí) ígét, „a pártnak elegendő szervezete van az egész megyében” helyett.

A nyelvromlás-gondolkodás törvénye az, úgy látszik, hogy a rossz terjed, meghonosodik, a jó nyelvészek hiábavaló erőfeszítése marad. Ezért állítják némelyek, hogy csak nyelvváltozások vannak, romlás nincs, mivel idővel győz a gyakorlat, a megszokás. Vannak példák nyelvtörténetünkben, melyek ezt igazolják. Éppígy ismerünk sikeres beavatkozásokat is. A németes „mit értsünk ez alatt?” vagy a megyek helyett a képtelen jövök eltűnőben van még a filmszinkronizálások telefonjeleneteiben is. A jönni ige különben is kevésbé gyakori az olyan szemléletünket

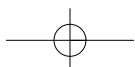

sértő helyzetben, mint a „mennyibe jön?”, „ki jön-e még egy blúz is ebből az anyagból?”. Viszont a „jól bejött” teljesen, alighanem végleg kiszorította a „jól beváltat”. Sajnos, a jól megvagyunk, a jól megértjük egymást helyett „a jól kijövünk egymással” is szilárdan tartja a pozícióját. Pedig roppant fülsértő, akár az örökletesnek látszó „mérték utáni szabóság”, mikor mérték szerint készül a ruha, azt kéne írni-mondani. Remélem, a szintén németes gondolkozást mutató „véleményem után”-t (nach meine Meinung-ot) más sose fogjuk megérni.

A nyelv tehát folyó. És igaza van Herakleitosznak: nem léphetünk kétszer ugyanabba a folyóba. Mostanában olyan gyors, képtelen a változás, hogy még Kratülosz is eszembe jut, szerinte egyszer sem léphetünk egyazon folyóba. Nem zárhatom ki a nyelvcsere lehetőségét sem az Európai Unió sok évtizedes hatására. Bár magyar irodalom, magyar költészet csak magyarul születhet. A magyar eredeti, nem származéknyelv, mint az európai nyelvek általában. Ugyanilyen rokonunk, a finn is, csak még dallamosabb zenéjű. Nyelvtörténeteink szerint ennek az az oka, hogy a III.-IV. században a legtöbb magyar szóról lekopott a szóvégi magánhangzó. Finnben ez nem fordul elő. A magyar szarvas finnül szarvaszinak, a hal kálának hangzik. Keresni kezdtem, és számtalan jelzőben, helynévben, főnévben megtaláltam a máig fölismerhető vagy kikövetkeztethető magánhangzót. Mindet használjuk, csak nem veszünk róla tudomást. Először a Bánhida, Apahida, Kerek-egyháza, Félegyháza, Farkaslaka, Zetalaka helynevek váltak gyanússá: hátha a szóvégi a nem birtokosrag? Aztán tisztáztam: a ház eredeti alakja háza, ugyanígy a lak régen lakának hangzott. Hamarosan tizesével idéztem föl azokat a szavakat, melyeknek megvan a régi formája is. Csak néhányat sorolok föl: lent-lenti, szent-szente vagy szenti, magyar-magyari, hamar-hamari, fukar-fukari, toll-tollu, kör-körü vagy köre, német-németi vagy némedi, szer, szám- se szeri, se száma, szabad-szabadi, rév-réve, például Bánréve, gyep-gyepü, még ahol születtem, az is régi formájában maradt fenn: haraszt – Dunaharaszti, ilyenek a Kisoroszi, Lengyeltóti, Bodrogolaszi, Jászapáti helynevek is. Van egy falu, ahol Tóthának hívják a Tóth családokat.

A változások tehát régi állandók. Sajnos, ugyanígy a romlások is. Ezeket nem fogadhatom el, a jelenlegi nyelvművelő módszerek (rádiós előadás, az *Édes anyanyelvünk* írásai és más cikkek, nyelvvel rendszeresen foglalkozó konferenciák) teljesen hatástalanok. A különféle ábrándos rokonítások (sumer, japán, perzsa, sőt egyiptomi) nevetségesek. A finnugor rokonság elutasítása a török (türk) javára egyoldalúság: mind a két nyelvi múlt hozzájárult a mai beszélt és írott nyelv kialakulásához.

Mit tehet az irodalom, a költészet, hogy a fokozódó torzulásokat föltartóztassa? Sokáig elfogadtam azt a hagyományosan hangoztatott alapelvet, hogy amilyen egy nép lírája, olyan a kultúrája. Ha a nemzeti kultúra hanyatlik, megmutatkozik a költészetben is. Ma is azt hiszem: azért kell nagy és jó verseket írunk nekünk, költőknek, mert ez a hagyomány és az újítás legelsőbb formája. Ez szabja meg a hazai gondolkodás és mindenféle művészet színvonalát, és ez kapcsol be más irodalmak, kontinensek művelődésébe. Csakhogy a Nyugat a XXI. századra

kifakult, elvesztette tápláló erejét. Merőben új korszakba léptünk át: a szellem-nélküli, kommersz tömegcivilizáció világába. Főleg a költészet körül ritkult meg a levegő. A századok óta irányadó-kezdeményező francia líra szinte tökéletesen fölhígult a folyamatos kísérletezések közben. Nem sokkal jobb a helyzet Angliában, Németországban vagy az Egyesült Államokban, Oroszországban vagy Kínában sem. Nekem itthon is csak nagyon ritkán vannak nagy versolvasási élményeim. Mégse hiszem, hogy költészetünk a Nyugat sorsára jut.

De ehhez az kell, hogy az irodalom, a művészetek: általában a kultúra újra a megmaradás elsőrendű formája legyen politikusok és pénzemberek, a különféle vezetők fejében. Másként ez a nyelv mai, napról napra fokozódó kóros állapotában lehetetlen.

Biztosan utópista vagyok (de hát érdemes-e utópiák nélkül élni és írni?). Tudok egy módot, egy lehetőséget. A televízió tömeghatását. Kormányzati erőfeszítést kellene tenni sok pénzt és tehetséges emberek, írók, színészek, tudósok, tanárok érzékenységét, lendületét fölhasználva, olyan érdekes műsorok összeállítására, melyek az anyanyelvvél foglalkoznak. Ennek lehetne beszélgetés, vita, akár színpadi játék a formája. Sőt, rendszeresen, évről évre, évtizedeken át pályázatokat kellene hirdetni efféle, kihívó, nyíltan oktató szándékú hosszabb-rövidebb televíziós darabok megírására. Legyenek ezek legalább olyan érdekfeszítők, szórakoztatók, mint a szerelmi tanácsadók és kibeszélő show-k, mindenféle kvízek, szépségkirálynő választások. Hétről hétre bele kell vonni a nézőket a beszéd, a szavak, az új és maradandó nyelvhelyességi nézetek nagy kalandjába. Ha erre nem határozza el magát a kormány és a televíziós csatornák szerkesztői, zuhanunk tovább a mélységbe, melyben ma élünk, és beszívunk életadó nyelvünk helyett valamilyen veszélyes fertőzést.

